

Г. В. в
199

Милан М. Стојадиновић

ПОШТАНСКЕ ШТЕДИОНИЦЕ

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА — „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“

Димитрија Гавриловића (пређе А. М. Станојевића)

(ЧИКА-ЉУБИЦА УЛ. БР. 8.)

1911.

ЦЕНА 1 ДИНАР

J. B. 6
199

10 = 45023247

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

И. Бр. 45212

Томарину
Лука Ђеловићу, урл.
из новинарства

Милан М. Стојадиновић

Лука Ђеловић
БЕОГРАД

Luka Celović
BEOGRAD

Тисоу,

ПОШТАНСКЕ ШТЕДИОНИЦЕ

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА — „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“

(ЧИКА-ЉУБИНА УЛ. БР. 8.)

1911

ЦЕНА 1 ДИНАР

Handwritten notes in Cyrillic script, including the word "Лукан" (Lukan).

УНИВЕРЗИТЕТ
Београд

Милана М. Стојановић

Лукан Стојановић
Београд

ПОШТАНСКЕ ШТЕДНИЦЕ

ПРЕШТАМПАНО ИЗ „ДЕЛА“

Београд

Дела 1. том

I. Историја поштанских штедионица.

Организовање кредита најтеже је баш код оних друштвених редова, код којих је потреба за солидним и јевтиним кредитом највећа. Ситним сопственицима: занатлијама и сељацима, као и радницима, кредит је врло потребан. Међутим њихова слаба економска снага и оскудна моћ плаћања чине, да они врло тешко до њега долазе. Уз то њихова неумешност и недовољно образовање, слабо искуство и непознавање економских прилика стварали су им још веће тешкоће. И тако, с једне стране потреба за кредитом, а с друге стране неумешност и незнање водили су ове сиротније редове друштвене стално у руке зеленаша. Стога је било потребно организовати такав кредит, који би поглавито имао да послужи као средство, да се сиромашни слојеви народа спасу зеленаштва. Али тако исто било је потребно радити не само на ублажавању беда, него и на уништењу самог узрока њиховог. Наиме, потребно је било подићи сиротније слојеве народне на један виши економски и културни ступањ, ојачати њихову економску самосталност и на тај начин сачувати их од осиромашења и пропасти. У тежњи да се овај циљ постигне, основан је велики број најразноврснијих установа, као што су: залагаонице, штедиснице, земљорадничке задруге, друштва за узајамно помагање и т. д. По материјалним средствима, којима располажу и по своме великом економском утицају од свих ових института најважније су штедионице.

Прве зачетке штедионица налазимо још у старом веку, код Грка и Римљана. Тако делфиски натписи сведоче да су у

II. веку пре Хр. рођ. многи робови своје уштеђевине поверавали храму, да би се доцније тиме откупили. За време римских царева легије су имале своје штедионице.¹ Штедионице у модерном смислу пак постале су тек доцније. Прву мисао о оснивању модерних штедионица дао је 1611. г. Француз Иг Делетр који је израдио „premier plan du Mont de Piété français consacré à Dieu, présenté à la Reyne régente mère du Roy et du Royaume“. Сваки, који је радио за плату, могао је да даје улоге, које је после, према потреби, могао сасвим или делимично да узме натраг. Улагачи су имали да добију око 6% као „поклон“. Овај план није био остварен². И тако тек крајем XVIII века наилазимо у Немачкој на прве штедионице у модерном смислу. Оне су последица хуманих тежња друге половине XVIII столећа, које тада у Северној Немачкој беху управљене на једну реформу у корист сиротних редова друштвених.³ Тако постаде 1765. год. у Брауншвајгу „Herzogliche Leihkasse“, прва штедионица у Европи. После ње би основана 1778. г. „Ersparungskasse“ у Хамбургу, „у корист сиромашних вредних лица оба пола, као слугу, надничара“ и т. д. Овима следоваху штедионице у Олденбургу (1786), Берну (1787), Женеви (1789) и др. местима Немачке и Швајцарске. У Енглеској постаде прва штедионица 1798. год. у Тотенему, а затим још у неким местима. Ипак ови покушаји беху усамљени и тек после повраћаја мира, после Наполеонових ратова, почиње нагли развитаk енглеских штедионица. У години 1817. беше их већ преко 100, тако да о њима те године би донет и нарочити закон. Штедионице се затим брзо раширише по свима земљама и данас их има у целом свету.

Циљ је штедионица, да прикупљају уштеђевине мање имућних друштвених редова, плаћајући на те суме интерес и употребљујући их опет у корист тих истих друштвених редова. Штедионице прикупљају мале капитале, који би бесплодно лежали, у један велики капитал, који се може корисније да употреби; оне крче пут привредној самосталности сиромашних слојева друштвених и стварају услове за јачи развитаk штедње

¹ W. Roscher, System der Armenpflege und Armenpolitik. Stuttgart. 1906. Стр. 267.

² M. Seidel, Sparkassen (Wörterbuch d. Staatswiss. II Aufl, Bd. 6, 1901. Стр. 851).

³ G. Schönberg, Handbuch d. polit. Ökonomie. IV. Aufl. Bd. III (2), 1898. Стр. 446.

код једног народа. Због ових особина штедионице се битно разликују од банака, које теже за постизањем што веће добити и служе поглавито богатијим класама. Штедионице, на против, имају да послуже привредним интересима средњих и нижих друштвених редова. Оне у ствари нису ништа друго, него једна социјално-политичка мера.

Но ако штедионице имају за циљ да служе поглавито интересима мање имућних друштвених редова, оне морају пре свега да уживају потпуно поверење масе народне у погледу своје сигурности. Бојазан, да ће можда са великим трудом уштеђени новац једнога дана пропасти, убија стимулус за штедњу. Штедионице даље треба да буду у што већем броју распрострањене по целој земљи. Оне морају бити што приступачније онима, који хоће да штеде, и то не само у погледу места, него и у погледу свог радног времена. Треба преко дана да буду што дуже отворене, а такође и недељом и празником, да би и радном свету пружиле могућност, да се њима користи. Сем тога штедионице морају да примају и најмање улоге на штедњу, како би и најсиромашнији могао да отпочне штедети. Каматна стопа треба да буде што виша, јер изглед на већу добит од уложеног новца потпомаже штедњу. Ова стопа треба да је приближна оној, по којој сама штедионица даје новац другима. Диференција има да служи само за покриће трошкова и за образовање резервног фонда, јер овде није циљ што већа добит. Ако би ипак било вишкова, њих треба употребити на добротворне сврхе, а сам скупљени капитал ставити у службу интереса сиротнијих редова, дакле оних редова, из којих су и сами улагачи. Да би се пак број улагача ограничио искључиво на мање имућне друштвене класе, потребно је утврдити максимум улога или смањити интересну стопу за веће улоге. Најзад, штедионице морају уштеђевине на захтев одмах или у најкраћем року да врате. Као год што морају бити готове, да улоге у свако доба приме, тако исто морају у свако доба бити готове, да га и натраг врате.

Овим условима штедионице нису биле у стању да одговоре. У свима земљама показаше се велики недостаци у овом погледу.

У Енглеској штедионичке управе злоупотребљаваху штедионице у своју личну корист. Појавише се многе преваре, утаје и банкротства. Парламентарна анкета 1857. г. утврди, да енглеске штедионице имајаху дефицит од преко 100 мил.

динара.¹ У то време било је у Енглеској 630 штедионица, али 350 беху отворене само неколико часова једног дана у недељи. Само 20 у целој краљевини биле су отворене сваког дана. Двадесет и четири вароши са преко 10.000 становника и 14 грофовија (округа) беху без и једне штедионице.²

У Италији штедионице беху врло неједнако распоређене по земљи. У години 1872. Италија је имала 26 милиона становника, а само 142 штедионице са 140 филијала. Штедионице беху распрострајене у извесним северним крајевима Италије: у Ломбардији, Тоскави и Пијемонту. Ове три провинције имађаху 1872. године 404.000 улагача са 302 мил. лира уложеног новца, док у осталих 13 провинција беше само 272.000 улагача са 144 мил. лира. Ломбардијска штедионица у Милану са својих 77 филијала имађаше 1872. г. више улагача, него све остале (141) штедионице заједно.³ Штедња у народу уопште беше неразвијена и колика је разлика у томе погледу била између северних и јужних провинција Италије види се најбоље из ових података.⁴ Године 1872. долазило је на једног становника штедионичких улога:

у северним провинцијама :	у јужним провинцијама :
Милано . . . . . 134·95 лира	Катанија . . . . . 17·96 лира
Комо . . . . . 62·84 „	Неапуљ . . . . . 9·81 „
Кремона . . . . . 50·23 „	Палермо . . . . . 3·14 „
Бергамо . . . . . 47·91 „	Месина . . . . . 1·37 „
Флоренција . . . . . 43·45 „	Косенца . . . . . 0·43 „
Равена . . . . . 43·05 „	Ређио у Калабрији . . . . . 0·13 „
Ливорно . . . . . 36·73 „	Салермо . . . . . 0·10 „
Болоња . . . . . 36·48 „	Лече . . . . . 0·06 „
Форли . . . . . 30·88 „	Сиракуза . . . . . 0·06 „
Брешчија . . . . . 30·11 „	Потенца . . . . . 0·05 „

Али не само у Енглеској и Италији, него и другим земљама показаше се ови и њима слични недостаци штедионица.

Ове махне приватних штедионица изазвале су мисао о оснивању државних штедионица. Тако је још 1807. год.

¹ Carl Roscher, Postsparcassen und Localsparcassen in Deutschland. Dresden, 1885. Стр. 5.

² The encyclopaedia britannica, (Art. „Post-Office“), IX ed., Edinburgh. 1885. Vol. XIX. Стр. 573.

³ Carl Roscher, op. cit. Стр. 8—9.

⁴ Ludwig Elster, Postsparcassen. Jena, 1881. Стр. 19—20.

у Енглеској посланик Уитбред израдио предлог о оснивању једне велике банке, која би служила једино радничком ста-лежу. У банку би могли да улажу само они, који су били по-главито или искључиво упућени на своју недељну зараду. Сума улога на једну књижицу није могла да пређе 200 ф. стерл. Ка-питал би се пласирао у државне папире. Поште су имале да служе као места за пријем и исплату улога, за што би оне до-бијале 1 шилинг од 1. фун. ст. Овај предлог не наиђе на же-љени пријем у парламенту и би повучен, али идеја не пропаде за увек. Она се појављиваше у јавности више пута, док најзад 1859. г. не пође за руком банкару Чарлсу Уиљему Сиксу (Sykes), да за такав један предлог придобије Гледстона, тадашњег ми-нистра финансија. Он упути Гледстону једно писмо, чији наслов беше „Post Office Savings Bank“ (поштанска штедионица) — име, које је тада први пут употребљено. Гледстон се заузео за Сиксов предлог тако, да већ у фебруару 1861. беше поднет Доњем Дому предлог закона о поштанским штедионицама, а 17. маја и санкционисан. Закон беше публикован под насловом: „An Act to grant additional facilities for depositing small savings at interest, with the security of Government for the due repayment thereof“. Поштанске штедионице, 301 на броју, почеше рад 16. септембра исте године. У фебруару 1862. беху уведене и у Скот-ској и Ирској. Штедионице показаше тако сјајне резултате, да је Гледстон могао да каже: „Од закона о слободи трговине са цереалијама, није било, у Енглеској, ни једног, који је толико допринео побољшању стања мање имућних класа и увећању народног богатства, као онај закон, што је створио поштанске штедионице“.¹ Колико је Гледстон имао права, види се из ових података о енглеским поштанским штедионицама у времену од 1861.—1875. год.² (Види таблицу I на стр. 8).

Примеру Енглеске следовала је прво Белгија. Законом од 16. маја 1865. г. беше основана државна штедионица под именом: „Caisse générale d'épargne et de retraite sous la garantie de l'Etat“. Као филијале беху употребљене све агентуре бел-гијске Народне Банке, као и многе самосталне филијале. Од 1870. год. (декрет од 10. децембра 1869. год.) служе се штеди-

¹ M. L a s o m b e, Épargne. (Nouveau dictionnaire d'économie politique. II éd. Paris, 1900. Tome I. Стр. 925).

² L u d w i g E l s t e r. op. cit. Стр. 44.

Таблица I.

Године	Број поштанских штедионица	Имовина (улози и камата) свих улагача	Просечно на једног улагача		
			ф. ст.	шил.	п.
Од 16. IX. 61. до 31. XII. 62.		фунти стерлига			
1865.	2.535	1,698.221	9	10	3
1871.	3.321	6,526.400	10	13	6
1875.	4.335	17,025.004	13	1	2.5
	5.630	25,187.345	14	3	5.5

онице посредовањем поштанских станица за уплате и исплате улога. Напредак је био велики. Тако су улози код пошта износили:¹

1870. године	1,163.000	франака
1873. „	3,236.000	„
1877. „	9,757.000	„

У Италији су поштанске штедионице установљене законом од 27. маја 1875. г., а почеле су да функционишу 1. јануара 1876. Колико су огроман успех показале италијанске поштанске штедионице само за прве три године свога рада сведоче ови бројеви:²

крајем године:	број књижица:	улози: лира
1876.	61.350	3,709.357
1877.	119.669	9,358.649
1878.	161.918	14.648.889

Велики успеси, које показаше енглеске, белгијске и италијанске поштанске штедионице покренуше и друге државе да их оснују. Тако Румунија (закон од 5. јануара 1880. г.), па Холандија (закон од 25. маја 1880.), Француска (закон од 9. априла 1881), Аустрија (закон од 28. маја 1882. г.), Шведска (закон од 22. јуна 1883.), Бугарска (закон од 25. јануара 1885., а штедионице почеле да функционишу 1. I. 1896.), Угарска (закон од 31. новембра 1885.), Русија (указ од 26. јула 1889.),

¹ Ibid. Стр. 18.

² Ibid. Стр. 21.

Турска (1905.) и Босна и Херцеговина (наредба од 12. августа 1910.) Поштанске штедионице постоје такође и у многим земљама ван Европе. Тако у Јапану (1875), у готово свима енглеским колонијама, у Египту (1901.) у неким француским колонијама и т. д.

II. Организација и функције.

Поштанске штедионице могле би се дефинисати као установе, које примају мале улоге на штедњу, стоје под државном гаранцијом и служе се поштанским станицама ради пријема и исплате улога. По својој циљу, оне се не разликују од обичних штедионица. И једне и друге имају задатак, да прикупљају уштеђевине мање имућних друштвених редова и на тај начин, да јачају њихову економску самосталност и да помажу развитак штедње код једног народа.

По правилу, све су поште, како варошке, тако и сеоске, овлашћене, да примају улоге на штедњу. Ипак обично се у први мах не стављају све поште у штедионичку службу. У неким земљама поштанске штедионице су уведене прво у оним местима, где уопште није било обичних штедионица или где се бар осећала оскудица у њима. У другим земљама оне су прво увођене у варошима, па тек онда у осталим местима. Ипак се свуда тежи томе, да број поштанских штедионица буде толики, колики и број самих пошта. Над свима овим штедионицама стоји једна Централна, Главна Поштанска Штедионица.

Сходно својој циљу, поштанске штедионице примају и најмање улоге на штедњу. Као минимум у законима је обично означена јединица новчаног система дотичне државе. У Енглеској је минимум 1 шилинг, у Француској 1 франк, у Италији 1 лира и т. д. (в. Таблицу II.). Да би се међутим омогућиле уштеђевине и испод овог (минимума, уведене су т. зв. уложне карте, на које улагачи могу да лепе обичне поштанске марке. Чим су марке на карти достигле законом предвиђени минимум, карта се може предати пошти као улог.

Таблица II.

ред. број	ДРЖАВА	камата 0/0	најмањи улог	највећи улог
1	Јапан	5,4	10 сена	1.000 јена
2	Румунија	4,5	1 леу	3.000 леа
3	Русија	4	25 копејки	1.000 рубаља
4	Бугарска	4	1 лев	2.000 лева
5	Шведска	3,6	1 круна	2.000 круна
6	Аустрија	3	1 круна	2.000 круна
7	Угарска	3	1 круна	4.000 круна
8	Белгија	3	1 франак	неограничено (Улози преко 2.000 фр. 2% инт.)
9	Турска	3	5 гроша	20.000 гроша
10	Италија	2,64	1 лира	2.000 лира
11	Холандија	2,64	25 сантима	1.200 форинти
12	Енглеска	2,5	1 шилинг	4.000 шилинга
13	Француска	2,5	1 франак	1.500 франака

Но поштанске штедионице би промашиле свој циљ, ако за њихове улоге не би била одређена једна максимална граница. Одређивање овог максимума треба да онемогући, да се поштанским штедионицама користе и они, ради којих се оне и не оснивају. Сем тога, постављањем максимума за улоге ублажава се у великој мери конкуренција, коју поштанске штедионице стварају обичним штедионица. Поштанске штедионице не оснивају се зато, да униште или да оштете постојеће штедионице, већ само да их допуне. Зато је готово у свима земљама, где постоје поштанске штедионице, предвиђен максимални улог (в. таблицу II.). Суме, које прелазе утврђени максимум или се одмах претварају у државне папире (аутоматска метода) или остају без камате или, најзад, са смањеном каматом. Сем утврђивања максималнога улога уопште, у неким законодавствима предвиђа се и максимум појединих уплата, као и максимум годишњих улога. Тако на пр. у Енглеској износи годишњи максимум 50 фун. стерл., а максимална сума, која уопште на једну књижицу може да буде уложена износи 200 фун. ст.

Што се тиче саме технике, по којој се врше уплате, могу се, у главном, разликовати два система. Један је старији, енглески, а други је новији, белгијски.¹

У Енглеској сваки улог уписује поштански чиновник у уложну књижицу улагачеву и у свој дневник. Овај дневник чиновник шаље сваког дана Централни у Лондон, одакле улагач добије признаницу, на основу које он тек стиче права према штедионици. Сам упис у књижицу није довољан. Сличне одредбе постоје у Аустрији, Угарској, Холандији, Италији и т. д.

У Белгији пак чиновник забележи цифру улога са стране листа од уложне књижице, а на самом листу од књижице излени нарочите марке у висини улога. Марке поништава својим потписом и поштанским жигом. Сем тога заведе уплату и у свој дневник и тиме је процедура завршена. Као што се види, овај је систем простији и он влада, сем Белгије, у Русији, Шведској, Бугарској и Француској.

Каматна стопа на улоге код поштанских штедионица у свима земљама релативно је врло ниска. Разлог овоме лежи у тежњи, да поштанске штедионице не штете обичне штедионице. Због тога је код поштанских штедионица каматна стопа по правилу увек мања, него код обичних. Она је највећа код поштанских штедионица у Јапану — 5,4%, а најмања у Холандској Индији — 2,4%. (Како је у другим земљама види се из таблице II.).

Капитал поштанских штедионица пласира се у свима земљама поглавито у државне папире. Тај начин пласмана предвиђен је нарочито у Енглеској и Француској. У другим земљама предвиђају се још и друге хартије од вредности, које доносе стални интерес (зајмови округа, општина и т. д.), затим и менице, страни државни папири ломбард и хипотеке. Сем тога, поштанске штедионице потпомажу куповину државних папира за рачун улагача. У неким државама предвиђено је да, чим улози достигну прописани максимум, вишак се има употребити на куповину папира, који се после или задржавају у депоу или се одмах шаљу улагачу. На тај начин, с једне стране, омогућавају се уштеде и преко утврђеног максимума, а с друге стране, штедионице преносе један део ризика, који је везан са колебањима у курсу дотичних папира, са себе на улагаче.

¹ Fritz Heber, Die Postsparkassen als Volks- und Staatsbanken. 1908. Стр. 106.

Улажући свој капитал у државне папире, поштанске штедионице чине га тиме веома ликвидним. Истина, оне на тај начин не одговарају ономе правилу, да новац, скупљен од економски слабијих друштвених редова треба да буде стављен у службу тим истим редовима, али се тај поступак може правдати са друга два аргумента. Први је тај, да поштанске штедионице морају већи део капитала имати у што ликвиднијем облику, да би сваког момента биле у стању да одговоре захтевима улагача. Државни папире, у погледу ликвидности, несумњиво заузимају једно од првих места. Други разлог лежи у томе, што држава гарантује за поштанске штедионице. Како она тиме прима на себе велику одговорност, право је да за то добије извесан еквивалент. Колики је тај еквивалент и шта он значи, видећемо у идућем одељку.

Поштанске штедионице у многим земљама стављене су у службу државних установа за осигурање (осигурање живота, у случају неспособности и т. д.) и тако су оне могле да учине доста корисног и на социјално-политичком пољу. У томе погледу највише су успеха показале белгијске поштанске штедионице. Белгијске поштанске штедионице, сем тога, одликују се нарочито још и својим банкарским карактером. Оне свој капитал не улажу само у државне папире, него га стављају на расположење трговини, индустрији и пољопривреди куповањем облигација белгијских друштава, есконтовањем меница, давањем зајмова на варанте и т. д. У сличном правцу развијају своју делатност и холандске, румунске и др. поштанске штедионице.

Као код начина, по коме се врше уплате, тако исто и код начина, по коме се врше исплате могу се разликовати два система: енглески и белгијски.¹

По првом систему улагач извести Централу, да хоће код извесне поште да узме свој улог. Огуда добије упутницу за дотичну пошту, која је истовремено о томе извештена. Ова пошта изврши књижења у уложној књижици и исплати новац. Овај систем влада у Енглеској и њеним колонијама, у Француској, Италији, Аустро-Угарској и т. д.

По белгијском систему улагач откаже улог и поднесе своју књижицу пошти. Затим се у Централи изврше књижења и књи-

¹ Fritz Heber, cit. op. S. 107.

жица се пошаље натраг оној пошти, коју улагач значи. После прописаног рока улагач може да прими свој новац. Овај систем, сем Белгије, постоји још у Русији, Шведској и Бугарској. Оба ова система стоје у вези са роковима, који се траже за отказ улога. У Белгији, Шведској, Бугарској и др. државама прописани су извесни рокови, после којих је тек могућа исплата улога. Ови су рокови најдужи код белгијских поштанских штедионица. Изузетак у Белгији чине суме испод 100 франака, које се одмах исплаћују.

За	суме	од 100 — 500	фр.	рок је	15 дана
"	"	500 — 1000	" "	"	1 месец
"	"	1000 — 3000	" "	"	2 "
"	"	преко 3000	" "	"	6 "

У другим државама, које се држе белгијског система, ови су рокови знатно краћи.

Напротив, у Енглеској и већини других држава, исплате се врше одмах. Саобрај са Централом (отказ улога и упутница за исплату) могућан је и телеграфским путем.

Поштанска штедионица у Аустрији спровела је још у почетку свога рада, крајем 1883. године, по предлогу д-ра Георга Коха, првог директора аустријских поштанских штедионица, једну значајну реформу. Тада је уведена у аустријским поштанским штедионицама радња са чековима и пребијање рачуна (чековни и клириншки промет). По одредбама које важе, чеком се може користити сваки онај, ко уложи основни улог од 100 круна. Штедионица отвара таквome улагачу један конто и плаћа 2% интереса на уложене суме. Улагач има права да се користи чеком у својим плаћањима и у томе случају мора да плати штедионици 4 хелера таксе за сваку званичну радњу и провизион $\frac{1}{4}\%$ за суме до 6000 круна, а $\frac{1}{8}\%$, ако је сума већа. (Интерес, који штедионица плаћа увек прелази суму ових трошкова). Урачунавање интереса, као и наплата таксе и провизиона врше се простим уписивањем и отписивањем у конту дотичног лица. Између свих лица, која имају конто у поштанској штедионици могућно је пребијање рачуна (клиринг). Исплата једног чека, упућеног лицу, које такође има конто у штедионици, врши се на тај начин, што штедионица дотичну суму пренесе из конта пошиљаочева у конто примаоца. Плаћања се врше дакле простим књижењем, без употребе новца.

Радња са чековима и пребијање рачуна уведени су 1889. године и у угарским поштанским штедионицама.

Најзад је потребно напоменути, да поштанске штедионице, као државне установе, уживају извесне привилегије. Кореспонденција с њима ослобођена је поштарине, улагачи не плаћају порезу на своје улоге, уложне књижице не могу се дати у залогу, нити узети у попис због дуга. С друге стране, поштанске штедионице подлеже државној контроли, оне сваке године публикују опширне извештаје, који се подносе Народном Представништву или шефу извршне власти.

III. Значај поштанских штедионица.

Као што смо видели, оснивање првих поштанских штедионица у Енглеској било је последица рђавих прилика, које су владале код приватних штедионица. Проневере и злоупотребе, које се појављиваху у енглеским штедионицама, изазвале су неповерење публике према њима и уздржљивост од улагања новца у штедионице. Отуда није никакво чудо што је оснивање поштанских штедионица у Енглеској имало за последицу пренос новца из приватних штедионица у поштанске и тиме пад многих приватних штедионица. Од 638 штедионица, колико их је у Енглеској постојало пре увођења поштанских штедионица, обуставило је њих 33 рад 1861. г., т. ј. у години, када су основане поштанске штедионице, а сума улога смањила се за 3,7 мил. фун. стерл. У току следећих девет година, до 1869. г., пропало је 145 приватних штедионица¹. Али су све солидније штедионице преболеле ову кризу. Године 1873. сума уштеђевина код приватних штедионица достигала је већ цифру од 1860 г. (40 мил. фун. ст.) У 1908. год. та је сума износила 51,715.950 фун. ст.²

У другим земљама, изузевши Белгију, где су владале сличне прилике као и у Енглеској, поштанске штедионице нису имале никаквог штетног утицаја на приватне штедионице. Њихов број је из године у годину стално напредовао, а сума улога расла. (Као пример могу да послуже подаци о француским штедионицама. В. таблицу III).³ Приватне штедионице и данас

¹ Carl Roscher. op. cit. Стр. 75. — Fr. Heber, op. cit. Стр. 15.

² The Statesman's Year-Book for the year 1910. London, 1910. Стр. 87.

³ Annuaire statistique pour 1908. République française. Paris, 1909. Стр. 114.

Таблица III.

Година	број штедионица	бр. штед. филијала	сума улога мил. франака	број књижица
1870.	514	651	632,2	2,130.000
1880.	536	869	1.280,2	3,841.000
1890.	544	1.055	2.911,7	5,761.000
1900.	546	1.299	3.264,0	7,116.000
1907.	549	1.573	3.543,0	7,794.000

имају много више улога на штедњу, него поштанске штедионице (в. таблицу IV¹). Све ово најбоље потврђује статистика у Француској, Италији, Аустро-Угарској и др. земљама. Ту не само што обичне штедионице нису имале никакве штете од поштанских штедионица, већ, шта више, оснивање поштанских

Таблица IV.

Ред. број	ДРЖАВА	Година	улози код прив. штедионица	улози код поштан. штедионица
1	Угарска	1908.	1.960,857.000	92,630.533 круна
2	Шведска	1908.	719,577.079	46,422.570 „
3	Аустрија	1907.	5.077,305.000	218,074.992 „
4	Француска	1907.	3.543,000.000	1.433,500.000 фр.
5	Италија	1908.	2.165,377.327	1.506,781.795 лира
6	Енглеска	1908.	51,715.950	160,648.214 ф. ср.

штедионица корисно је утицало на постојеће штедионице. Желећи да задрже дотадашњу и стекну нову клијентелу, штедионице су оснивале филијале, продужавале радно време и уопште

¹ Ови су подаци узети: за Аустрију из Österreichisches statist. Handbuch für 1908. Стр. 423. и 430.; за Француску из Annuaire statist. pour 1908. Стр. 114—115.; а за све остале земље из Statesman's Year-Book for 1910.

се старале да што више угодности пруже публици. Од таквог рада имале су користи и штедионице и публика.

У исто време наступа једна подела рада између поштанских и обичних штедионица. Ове последње, које су се у најновије време јако развиле и све више добивају карактер банака — на супрот своме првобитном обележју — имају у својим касама само релативно веће улоге, док они ситнији и најмањи притичу поштанским штедионицама. (Какво је стање у том погледу било на пр. код пошт. штедионица у Угарској 1909. год., види се из таблице V¹). Статистика у свима земљама показује,

Таблица V.

УЛОЗИ	бр. књижица	%
До 10 круна	295.238	40,61
од 10— 20 "	84.255	11,59
" 20— 40 "	61.279	8,42
" 40— 60 "	46.101	6,34
" 60— 80 "	44.684	6,14
" 80— 100 "	41.933	5,77
" 100— 200 "	53.465	9,35
" 200— 1000 "	66.847	9,19
преко 1000 "	33.344	4,59

да су просечни улози код поштанских штедионица много мањи, него код приватних. Та се разлика нарочито примећује код штедионица у Аустрији и Шведској (в. таблицу VI¹). Ситни

Таблица VI.

Ред. број	Д Р Ж А В А	Година	просечни улог код прив. штед. марака	просечни улог код пошт. штед. марака
1	Аустрија	1904.	1096,12	98,57
2	Шведска	1905.	490,98	107,97
3	Белгија	1905.	941,18	277,64
4	Холандија	1904.	384,80	184,19
5	Енглеска	1905.	622,26	312,07
6	Француска	1904.	350,00	218,59

¹ Volkswirtschaftliche Mitteilungen aus Ungarn. Budapést, 1910. Heft IX. Стр. 1814.

¹ Fr. Heber, op. cit. Стр. 124.

Луна Ћеловић
БЕОГРАД

Luka Celović
BEOGRAD

17

улози, које приватне штедионице нерадо примају, концентришу се код поштанских штедионица. На овај начин појављују се поштанске штедионице као природна допуна обичних штедионица. У томе лежи једна њихова карактерна црта, која је од великог значаја.

Према овоме, заблуда је сматрати поштанске штедионице као конкуренте обичних штедионица и то наводити као аргумент против поштанских штедионица. Те две врсте штедионица имају сасвим различну публику. Оне не конкуришу једна другој, него се допуњују. Та се тенденција види и из наслова енглеског закона од 1861. г., првог закона о поштанским штедионицама. Ту се вели, да поштанске штедионице треба да пруже још друге, нове прилике, нове олакшице (additional facilities) за остављање уштеђевина. А то још боље потврђује целокупна организација и рад поштанских штедионица. Одређивање максимума за улоге, ниска интересна стопа и др. одредбе имају за циљ, да код поштанских штедионица прикупе само ситније уштеђевине, да послуже дакле интересима сиротнијих редова друштвених и да се спрече евентуалне штетне последице за штедионице које постоје.

Сем аргумента, да су поштанске штедионице од штете за приватне штедионице, против поштанских штедионица наводи се још један аргумент, на коме је потребно задржати се. Тврди се, наиме, да поштанске штедионице, као државне установе, доводе државу у времену рата и уопште у времену политичких и економских криза у врло незгодан положај. Како ће држава да одговори тражњи публике баш у оним моментима, кад је њој самој највише потребан новац? Државни папири, у које је највећим делом пласиран новац поштанских штедионица, подлеже тада највећим колебањима у вредности. Њихов курс нагло пада. Како ће онда држава, без своје огромне штете, исплаћивати улоге, чији ће повраћај тражити најпре сиромашнији, дакле баш они, који сачињавају највећи део улагача?

Овај је аргумент несумњиво врло озбиљан. Али кад је о томе реч, потребно је пре свега нагласити, да повлачење улога у времену бурних политичких догађаја није ни из близа онолико, како би се то на први мах могло да мисли. Искуство је показало, да се та повлачења не врше у толикој мери, да би могла да буду нека велика опасност за штедионице. Тако за време аустријско-пруског рата 1866. године у Варошкој Ште-

дионици у Берлину износиле су уплате 567.113 талира, а исплате 939.463. Код штедионице у Бечу уплате су те године биле за округло 2 мил. флоринти веће, него исплате. Тако исто 1870. године, за време немачко-француског рата, износиле су уплате код берлинске Варошке Штедионице 721.020 талира, а исплате 780.386. Али не само у Немачкој, него и у Француској, у пркос врло неповољним приликама, у којима се она тада налазила, није се показала нека особито велика тражња за исплатом улога, као што би се то могло очекивати. Тако на пр. имовина Париске Штедионице у години 1870. и 1871. смањила се само за $\frac{1}{3}$. Чак и у најгорим данима опсаде улагано је у Париску Штедионицу дневно по 20—25.000 франака!¹ Утицај рата од 1870./71. на француске штедионице види се и из података у табели VII.² Најновији пример имамо из времена анексионе

Таблица VII.

Година	Број штедионица	Број штед. филијала	сума улога мил. франака	број уложних књижица
1869.	525	648	711,2	2,130.768
1872.	500	657	512,2	2,016.552
1874.	512	694	573,5	2,170.066
1876.	534	736	769,0	2,625.209

кризе 1908./09. године. То је време, када се говорило само о рату и сваког дана очекивао његов почетак. Међутим све то једва да се опазило код угарских поштанских штедионица. (Види таблицу VIII.³) Тако исто искуство је показало, да у свима оваквим случајевима, ствар се тиче само једне моменталне навале, једне пролазне буре. Ако је штедионица спремна, да тој првој навали одоли, онда је ситуација спашена. Потребно је само спремити штедионицу за такву евентуалност. Један солидан резервни фонд, одређивање рокова за исплату улога и т. д. могу врло успешно да отклоне опасности једне озбиљне кризе.

¹ L. Elster, op. cit. Стр. 32—33.

² Annuaire stat. pour 1908. Républ. française. Стр. 114.

³ Подаци су прикупљени из извештаја публикованих у Volkswirtschaft. Mitteil. aus Ungarn за годину 1908. и 1909. — Утицај анексионе кризе на новчане заводе у Србији види се из података на стр. 27.

Таблица VIII.

месец	година	уплате круна	исплате круна	+ или — у- плаћено	сума свих уло- га крајем мес.
октобар	1907.	5,263.497	4,962.809	+ 300.687	86,776.617
	1908.	5,456.217	5,402.247	+ 53.969	90,467.677
новембар	1907.	5,498.673	5,412.317	+ 86.355	86,862.973
	1908.	5,146.875	4,942.266	+ 203.908	90,670.986
децембар	1907.	5,450.890	5,632.038	— 181.147	86,681.825
	1908.	5,047.468	5,346.247	— 299.386	90,371.599
јануар	1908.	6,822.602	6,165.011	+ 657.590	87,339.415
	1909.	6,680.540	5,766.914	+ 913.355	91,285.255
фeбруар	1908.	5,771.939	5,583.497	+ 188.442	87,527.858
	1909.	5,580.108	5,065.136	+ 514.971	91,800.727
март	1908.	5,204.169	5,861.739	— 657.569	88,959.346
	1909.	5,473.381	7,581.349	— 2,107.968	91,948.797
април	1908.	4,702.578	5,719.513	— 1,016.935	87,942.411
	1909.	5,586.532	6,395.131	— 808.598	91,140.198
мај	1908.	5,203.724	5,412.142	— 208.417	87,733.993
	1909.	6,114.962	5,416.479	+ 698.483	91,838.682

Али је ипак несумњиво, да најсигурније средство лежи у томе, да поштанске штедионице не улажу сав свој новац у државне папире, већ и у друге хартије од вредности, које доносе сталан интерес, у менице и т. д. На тај начин поштанским штедионицама пружа се прилика, да буду од користи индустрији, трговини и пољопривреди и да развију своју делатност и на социјално - политичком пољу. Систем пласирања, по коме се штедионички капитал улаже и у стране државне папире, у хипотеке, менице и т. д. од користи је и за саме штедионице. Улагање новца искључиво у домаће државне папире повлачи за собом јако скакање курса држ. папира. Поскупљавање државних папира значи међутим у исто време фактично смањивање интересне стопе, смањивање дакле рентабилности таквог начина пласирања. Ове штетне последице показале су се нарочито у Енглеској, у земљи где је систем пласирања у државне папире најконзеквентније изведен. Тако су последњих година енглеске поштанске штедионице имале више камате да плаћају улагачима, него што су оне саме добивале. То значи један рад са губитком.

Према овоме, из свега овога може се извести само тај закључак, да државни папири не смеју бити једини начин пласирања. Ипак у државним папирима треба и

мора да буде пласиран већи део штедионичког капитала. Разлози за то леже у великој користи од таквог начина пласмана, у користи, која далеко надмаша оне незгодне стране.

Први разлог за тај начин пласмана лежи у томе, што се штедионички улози морају налазити у што ликвиднијем облику, како би штедионица била у стању, да сваког момента одговори потреби улагача. Државни папири одликују се својом ликвидношћу. Стога су они врло погодан облик за пласирање.

Други разлог лежи у томе, што је овај систем од нарочито велике користи за саму државу. Курс државних папира расте услед куповине од стране поштанских штедионица. То пак врло повољно утиче на државни кредит. Растење курса значи стварно опадање каматне стопе, и тако је држави могуће, да, при закључивању нових зајмова, добија све повољније услове. Каматна стопа при закључивању зајмова биће нижа.

Али поштанске штедионице потпомажу куповину државних папира и од стране публике. Она посредује при тој куповини и олакшава је. На овај начин државни папири долазе у већи број руку, они улазе у народ. Држава не долази више у зависност од неколико капиталиста или банака. Круг њених поверилаца проширен је, а тиме је и њена самосталност појачана, државни дуг се национализира и курс државних папира постаје стабилнији.

Поштанске штедионице корисне су за државу и због тога, што оне доносе сваке године државној каси извесан чист приход.

Али ма како да су велике користи, које сама држава има од поштанских штедионица, још су веће користи, које од њих има целокупна народна привреда. Та велика корист лежи у томе, што поштанске штедионице васпитавају народ за штедњу, што оне прикупљају мале капитале, који би бесплодно лежали, што оне подижу економску самосталност нижих друштвених редова.

Познат је огроман економски значај штедње. Треба само погледати велике културне тековине, које окружавају савременог човека. Све оне имају свој извор у штедњи. Без штедње је немогућан напредак. Да су људи, попут дивљака, који секу дрво, да би добавили плод са њега или уништавају све оно, што сместа не могу да поједу, да су, дакле, људи непрестано трошили све, што су производили, човечанство би се још налазило на истом ступњу културе, као и први људи. А за раз-

витак штедње код једног народа, поред других услова, потребне су и добро организоване, сваком приступачне установе, које примају уштеђевине.

Од свих тих установа, поштанске штедионице показале су највише способности за овај циљ. Оне су, пре свега, раширене по целој земљи, од престонице и великих градова, до најзабаченијих села у провинцији. Приватне штедионице никад не могу да достигну толику распрострањеност, јер се поштанске штедионице служе поштама, дакле установама, које већ постоје, које се свуда налазе, и најзад које су популарне, публици познате и врло приступачне. Оне су преко дана више отворене, него обичне штедионице и оне пружају публици више угодности за штедњу. Помоћу марака оне омогућавају и најситније уштеђевине, које не износе више од неколико пара. Оне су нарочито погодне за оне улагаче, који мењају место становања, што је врло чест случај код радника. Такав улагач не мора при свакој промени места становања да иде у штедионицу, узима свој улог и у новом месту опет да га улаже у другу штедионицу. То је један досадан посао, који значи само губитак времена. Код поштанских штедионица међутим влада т. зв. *cross-entry* систем. То значи, да као год што се код које било поштанске штедионице новац може да уложи, тако се исто он из које било поштанске штедионице, без обзира на то где је дат у штедњу, може и натраг да узме. Све поштанске штедионице у једној земљи јесу само филијале једне централне поштанске штедионице, све су оне у вези и могуће је, да се уложи даду код једне, а изузму код друге поштанске штедионице. Па не само да је ово могуће у границама сопствене земље, него и ван њених граница, јер поштанске штедионице појединих земаља склапају међународне уговоре, који омогућавају служење једном истом уложном књижицом у разним државама. На тај начин, уложна књижица поштанске штедионице не само да има — како то каже Маларс¹ — национални значај, на супрот књижици обичних штедионица, која има локалан значај, него се данас може рећи, да уложна књижица поштанске штедионице све више добија међународно обележје. И у томе, поред осталог, лежи велики

¹ A. de Malarce, Le mecanisme de la caisse d' épargne postale. (Journal des Economistes. t. 11. Paris, 1880. Стр. 107).

значај поштанских штедионица и њихова надмоћност над обичним штедионицама.

Олакшавајући и потпомажући штедњу код сиротнијих друштвених редова, поштанске штедионице подижу на тај начин њихово благостање. Оне им пружају могућност, да спреме „беле паре за црне дане“. Имајући извесну суму новаца у штедионици, сиротнији редови друштвени снаже се економски и постају самосталнији, а то помаже и ублажавању класних супротности.

Радничка класа, немајући ништа друго сем своје радне снаге, природно мора бити незадовољна садашњим друштвеним уређењем. При таквим околностима, она одиста са пропашћу данашњег друштва — по речима Марксовим — не би имала ништа да изгуби, до ланце. Друкче стоји ствар, ако је и радник сопственим интересом везан за данашње друштвено уређење. Природно је, да ће се онај радник, који има новац у штедионици или можда и државне папире у својим рукама, друкче осећати у садашњем друштву и другим очима посматрати на агитације, које су против данашњег друштвеног уређења управљене, него онај радник, који ништа друго нема, до својих десет ноката. За ово нам пружа један леп пример историја француске револуције. У јуну 1848. године, после затварања „народних радионица“ у Паризу, међу палим и ухапшеним радницима није било ниједног, који је имао штедионичку уложну књижицу. Стога је сасвим умесно речено, да се сваки онај, који се, према својим околностима, брине за сигурност и опстанак себе и својих улагањем у штедњу и томе сличним, да се сваки такав човек с правом може убрајати међу стубове државне.¹

У коликој се мери поједини друштвени редови служе поштанским штедионицама на пр. у Угарској, види се из ових статистичких података за 1909. годину.²

радници	16,41 ⁰ / ₀	
ђаци	12,59 „	
слуге	9,49 „	
чиновници и војници	6,76 „	
надничари	5,11 „	и т. д.

¹ Ernst Engel, Die Sparcassen in Preussen. (Zeitschrift des k. Preuss. Statist. Bureaus. Berlin, 1861. Стр. 108.)

² Volkswirtschaftl. Mitteil. 1910. Стр. 1803.

Значај поштанских штедионица лежи и у томе, што оне, развијајући штедњу и прикупљајући мале суме новаца, које би бесплодно лежале, потпомажу стварање капитала. Прилив овог новог капитала утиче на смањивање интересне стопе у земљи, од чега народна привреда мора имати огромне користи.

Потребно је, најзад, обазрети се и на значај клириншког и чековског промета код аустро-угарских поштанских штедионица.

Увођењем радње са чековима и пребијање рачуна, аустро-угарске поштанске штедеднице пружиле су могућност најширим слојевима народним, да се користе чеком, најмодернијим и најсавршенијим начином плаћања. Ако и издавалац и прималац чека имају отворене рачуне код поштанске штедионице, онда се врши пребијање рачуна. На овај начин омогућена су плаћања између најудаљенијих крајева монархије, а да ни једна пара готовог новца не буде покренута са свога места. Сем приватних лица, чековском саобраћају приступиле су данас готово све државне установе и надлештва. Крајем 1907. било је отворено 2148 таквих рачуна. На тај начин су омогућена плаћања између публике и државних власти путем чека. У почетку се тај саобраћај кретао поглавито у уплатама од стране публике. Од јануара 1907. г. покушано је у Доњој Аустрији, да финансијске власти врше своја плаћања помоћу поштанских штедионица. Покушај је потпуно успео и тај је систем затим уведен и у другим покрајинама. Колико се држава служи чеком види се по томе, што је 1907. год. само за порез уплаћено 210 мил. круна, а у Доњој Аустрији месечно је око 22.000 пензија исплаћено помоћу поштанске штедионице. Тако је поштанска штедионица стављена и у службу државне благајничке управе и њена употреба на овом пољу — као што се то констатује у једном званичном извештају¹ — донела је собом упрошћење државне благајничке службе.

Колико је чековски и клириншки саобраћај напредовао у Аустрији, види се из ових података:²

Број трансакција у чековском промету износио је у години

¹ Fünfundzwanzig Jahre Postsparkasse. Wien, 1908. Стр. 26.

² Ibid. Стр. 36.

1883	1.861	са обртом од	1,07	мил. круна
1887	4,918.161	” ” ”	2.445,52	” ”
1897	16,493.127	” ” ”	7.540,98	” ”
1907	45,843.081	” ” ”	21.583,93	” ”

Од трансакција у чековском промету извршено је у клириншком промету

1887	790.642	у износу од	601,91	мил. круна
1897	2,384.122	” ” ”	2,637.67	” ”
1907	6,866.562	” ” ”	9.857,77	” ”

Велики напредак показао је чековски и клириншки саобраћај и код угарских поштанских штедионица, премда не у толикој мери, као код аустријских.

IV Питање о поштанским штедионицама у Србији.

Србија долази у број оних неколико европских држава, које немају поштанске штедионице. Да ли се може препоручити оснивање поштанских штедионица у Србији?

Први новчани завод¹ основан је у Београду 1870. године. То је „Београдски Кредитни Завод“. Године 1871. основане су „Ваљевска Штедионица“ у Ваљеву и „Смедеревска Банка“ у Смедереву. Исте године, законом од 21. октобра 1871. године² основане су „Окружне Штедионице“. У чл. 1. закона истиче се као циљ окружних штедионица:

„да се отвори прилика свакоме, да може своје новчане уштеде на сигурно место оставити, па то интересом мало по мало и умножити, и уједно, да се потребитим саграђанима нашим, а нарочито тежацима, да могућност да лакше и корисније набављају нуждне им новчане капитале“. У даљим члановима вели се:

„Окружне штедионице биће при окружним начелствима као самостална одељења, имаће своју касу и рачуноводство за себе, и стајаће под врховним надзором министра финансије“. (Чл 2).

„У окружну штедионицу долазе на руковање и из истог округа:

¹ У даљем излагању прилика у Србији неће се водити разлика између штедионица, банака и т. д., већ ће се о свима тим установима, које примају улоге на штедњу, говорити као о „новчаним заводима“. О Управи Фондова, која такође прима улоге на штедњу, биће засебно говора.

² Зборник закона и уредаба XXIV, стр. 87.

- 1., сви црквени и манастирски капитали;
- 2., општински капитали где и како то одбор општински одобри.
- 3., сви пупилски новци;
- 4., прирези болнички, окружни, срески и заједнички прирези две или више општина, док се не употребе на оно, на шта су намењени;
- 5., депозитни новци лежећи код окружног суда и полицијских власти, који се не би могли за кратко време из каквих му драго узрока предати коме припадају.“ (Чл. 3.)

„Окружне штедионице примају улоге и од приватних лица. Но од једног приватног лица не прима се мање од 10 гроша, ни више од 120.000 гроша чаршијских.“ (Чл. 4.)

„За готовину, која уђе у касу штедионице, јамчи држава и одговара за штете, које би произашле од неуредног и противзаконног руковања, а држави остаје право тражити накнаду од причинитеља.“ (Чл. 6.)

„Окружна штедионица плаћа свима својим поверитељима пет по сто (5⁰/о) годишње интереса, изузимајући депозите судске и полицајне, којим се 3⁰/о годишње у име интереса плаћа.

„Интерес се срачунава и исплаћује поверитељима полгодишње, то јест концем априла и октобра.“ (Чл. 8.)

„Из каса окружних штедионица дају се новци у зајам под интерес годишњи 7⁰/о и то на рокове, најкраћи од шест месеци, а најдужи од 3 године дана.“ (Чл. 13.)

„Најмања сума која ће се из касе штедионице на зајам издавати биће 5 дуката цес., а највећа једном истом лицу 500 дук. цес.“ (Чл. 14.)

„Првенствено право имају на зајам: тежаци, којима је нуждан зајам ради изране због неродне године, или поплаве, или да начине кућу или друге нуждне зграде за пољску привреду, или да набаве волове за орање, плугове, семе и томе подобно; а тако исто и они коју су несрећом у опасност дошли, да ће им се за подмирење приватних дугова добра распродати или радња упропастити. Да је код кога зајмотражиоца овај случај, дужан је доказати писменим уверењем од своје општинске власти.“ (Чл. 15.)

„Штедионица даје зајмове:

- 1., на јемство непокретних добара и то највише до две трећине од процењене вредности њихове;

2., општинама, срезovima и окрузима и на лично њихово јемство;

3., у случајима чл. 15. и приватним лицима на лично јемство њихове општине,“ (Чл. 17.).

„Од наплаћених 7⁰/₀ интереса (чл. 13.) припадају поверитељима штедионице 5⁰/₀, а остали 2⁰/₀ државној каси као накнада за јемство и трошкове око руковања. А од интереса на позајмљене депозитне новце припадају 4⁰/₀ државној, а 3⁰/₀ депозитној каси. И у опште све што би од прихода штедионице преко сума, које је она својим поверитељима дужна давати, претицало, припада државној каси.“ (Чл. 31.)

То су најважније одредбе закона о окр. штедионицама од 1871. године. На основу ових законских прописа основане су указом од 12. јануара 1872. године пет окружних штедионица: у Крагујевцу, Смедереву, Чачку, Ужицу и Крушевцу.

Законом од 16. јануара 1874. године¹ учињене су извесне измене у закону од 1871. год. Према овим изменама, интерес, који штедионице плаћају својим повериоцима, као и интерес, по коме оне новац издају, имао се одређивати кнежевим указом. Рокови за зајмове одређени су шест месеци до 10 година. Најмањи зајам могао је износити 5 дуката цес., а највећи једном истом лицу 100 дук. цес. Изузетак су чинили: општине, срезови и окрузи, који су могли добивати зајмове и у већој суми и на дуже рокове.

И ако се у закону о окружним штедионицама предвиђало и примање приватних улога на штедњу, ипак се мора нагласити, да то није био главни задатак окружних штедионица. Земљорадник је трпео због оскудице у кредиту и њему је требало пружити средстава. Законодавац је та средства лако нашао у већ прикупљеним и готовим капиталима (црквеним, општинским и т. д.). Сва је ствар била у томе, учинити zgodну употребу овога новца. Стога се законодавац није толико бринуо о прикупљању новца, о прибирању уштеђевине приватних лица, колико о растурању већ скупљених капитала.² На тај начин окружне штедионице вршиле су само једну половину свог правог задатка.

¹ Зборник закона и уредаба XXVI, стр. 63.

² Вукашин Ј. Петровић, Штедионице с погледом на новчану и економску будућност Србије. („Отаџбина“, 1881. св. 27. стр. 390.).

Окружне штедионице укинуте су указом од 1. јануара 1894. године.¹

Упоредо са окружним штедионицама развиле су се и приватне штедионице и други новчани заводи. Улози на штедњу код новчаних завода износили су:

Године 1882.	2,800 мил. дин.
1902.	21,399 " "
1905.	31,063 " "
1906.	35,223 " "
1907.	39,981 " "
1908.	35,407 ² " "
1909.	47,327 " "

На дан 31. децембра 1909. године било је у Београду 37 новчаних завода, од којих 36 имају 17,700.089 динара улога на штедњу. У унутрашњости је било 112 новчаних завода са 29,627.542 динара улога. Свега је дакле у Србији било крајем 1909. год. 148 новчаних завода са 47,327.631 динара улога на штедњи.³ Према томе на једног становника⁴ долази 16,78 динара улога. Једна штедионица долази на 18.162 становника или на 326,3 km².

Ако ове бројеве упоредимо са бројевима из других земаља, где постоје поштанске штедионице (в. таблицу IX.),⁵ онда прва констатација, која се мора учинити јесте та, да се у Србији врло мало оставља новац у штедњу. И ако узмемо уштеђевине код новчаних завода као мерило за штедњу уопште, онда можемо рећи, да је штедња у Србији врло слабо развијена.

Узроке за ово треба тражити, између осталог, и у томе, што је број установа, које примају новац на штедњу у Србији, апсолутно и релативно, много мањи од бројева у другим земљама, а нарочито у оним, где постоје поштанске штедионице. (В. таблицу X.).⁶ То је друга констатација.

¹ Зборник закона и уредаба, L, стр. 1.

² Ово смањивање од 4,5 мил. дин. према 1907. г. последица је анексионе кризе. Као што се види, утицај је био незнатан.

³ La Serbie à l'exposition universelle de 1911. à Turin. Publié par le Ministère de l'agriculture, du commerce et de l'industrie. Belgrade, 1911.

⁴ Србија је имала 31. XII. 1908. год. 2,821.015 становника.

⁵ Franz v. Juraschek, Die Staaten Europas. 1907. Стр. 712—713.

⁶ Heber, op. cit. стр. 120. Подаци се односе само на поштанске штедионице. Кад би се узеле у рачун и обичне штедионице, онда би слика за Србију била још неповољнија.

Таблица IX.

Ред. број	З Е М Љ Е	Година	На једног становника
1	Аустрија	1903	168,66 круна
2	Шведска	1903	148,50 „
3	Белгија	1903	122,56 „
4	Енглеска	1903	112,25 „
5	Француска	1902	106,94 „
6	Угарска	1903	79,31 „
7	Италија	1903	71,55 „
8	Холандија	1903	70,10 „
9	Финска	1902	35,79 „
10	Русија	1903	24,84 „
11	Србија	1909	16,78 динара

Затим ако посматрамо поделу новчаних завода по местима у којима се налазе, видећемо да је та подела врло неравномерна. Пре свега, у Београду се примећује велика нагомиланост новчаних завода (37), док има читавих округа са по

Таблица X.

Ред. број	З Е М Љ А	Година	На колико km ² долази 1 штедион.?	На колико становника долази 1 штедионица?
1	Енглеска	1905	21	2.908
2	Холандија	1905	23	3.971
3	Белгија	1904	29	6.918
4	Аустрија	1906	46	4.036
5	Италија	1904	48	5.688
6	Француска	1905	68	4.978
7	Угарска	1905	74	4.381
8	Србија	1909	326	18.162

2 или 3 завода. Сем тога, у унутрашњости, поједини окрузи имају неколико пута више новчаних завода, него други окрузи, који су неколико пута већи. Младеновац има ни више, ни мање, него 5 новчаних завода, а у Србији постоје четири цела округа,

који немају толико новчаних завода! (В. таблицу XI.). То је трећа констатација, која се мора учинити.

Таблица XI.

Ред. број	О К Р У Г	Вр. новч. завода	Колико km ² долази на 1 завод?	Колико становника долази на 1 завод?
1	Крајински	2	1.454,5	54.506
2	Топлички	3	946,2	36.401
3	Пиротски	3	806,3	37.018
4	Руднички	2	784,7	41.270
5	Ужички	5	657,5	29.120
6	Врањски	8	542,7	30.397
7	Чачански	7	542,5	19.496
8	Крушевачки	5	541,9	31.750
9	Тимочки	6	532,7	24.196
10	Пожаревачки	8	519,5	31.662
11	Подрински	7	507,3	33.314
12	Ваљевски	7	351,1	21.715
13	Моравски	10	289,9	19.767
14	Београдски	7	289,3	21.345
15	Нишки	9	284,2	21.352
16	Крагујевачки	12	191,2	15.372
17	Смедеревски	11	116,1	12.811
18	Београд	36	0,333	2.137
19	Србија	148	326,3	18.162

Врло је важно испитати изближе природу новца, која се налази на штедњи код наших новчаних завода. Тај новац може бити тројакe природе: 1.) новац правих штедиша, који се постепено, штедњом уноси у штедионице; 2.) новац уложен у штедионице због сигурности и угодности таквог начина пласирања, место пласирања у акције и т. д.; 3.) привремено депоновани новац, док се не нађе други пласман.

Такође је интересантно знати просечну величину улога, однос већих и мањих улога, број улагача према занимању и т. д.

За све ово немамо, на жалост, тачних статистичких података, али су драгоцени резултати, до којих је дошао сарадник економског дела „Политике“, који је у питањима ове врсте одлично верзиран и са нашим кредитним установама детаљно упознат. Он је у својим испитивањима дошао до резултата, да

капитали, који се налазе код наших новчаних завода на штедњи нису права штедња, т. ј. постепено одвајање извесне суме новца уздржавањем од потрошње, ограничавањем издатака, већ је то привремено или стално пласирање већ постојећих капитала. То се види и по томе, што просечни улози код наших новчаних завода износе око 1000 динара, а има случајева, где поједини улози износе и по неколико десетина хиљада динара.¹ Ово је знак, да се штедионицама служе поглавито богатији друштвени редови. Колико је просечни улог од 1000 динара висок уопште, а нарочито за наше економске прилике, види се, кад се он упореди са просечним улогом код штедионица других земаља. (В. таблицу XII).² Само су у Аустрији и Белгији просечни улози код приватних штедионица већи, него у Србији. Потребно је међутим нагласити, да је баш у Аустрији и Белгији најјаче изведена она подела рада између обичних и поштанских штедионица и да су, најзад, економске прилике у тим двама земљама много друкчије, него у Србији.

Таблица XII.

Ред. број	З Е М Љ А	Година	Просечни улог код обичних штедион. марака	Просечни улог код поштан. штедион. марака
1	Аустрија	1904	1096,12	98,57
2	Белгија	1905	941,18	277,64
3	Србија	1909	800,00	—
4	Енглеска	1905	622,26	312,07
5	Шведска	1905	490,98	107,97
6	Холандија	1904	384,80	184,19
7	Француска	1904	350,00	218,59

Према овоме, новчани заводи у Србији не врше оне функције у погледу штедње, које штедионице по својој циљу морају да врше. То је четврта констатација.

Најзад, интересантан је факт, да се код Управе Фондова

¹ Улози на штедњу код новчаних завода. („Политика“ бр. 2480. од 12. децембра 1910. год.). До истог резултата дошли смо и ми у својим испитивањима.

² Heber, op. cit. стр. 124.

налази многи више приватних улога на штедњу, него код других новчаних завода. На дан 31. децембра 1910. године било је код Управе Фондова 10,469.922 динара на штедњи. Код других новчаних завода та је цифра много мања. Она је највећа код Трговачке Банке у Београду 3,631.260 динара (31. XII. 1909.), а код појединих завода у унутрашњости износи чак и по свега неколико хиљада динара. Откуда ова разлика?

Два су момента, која нарочито привлаче капитале приватних лица: величина интересне стопе и сигурност. Код Управе Фондова први моменат не може бити ни од каквог повољног утицаја за привлачење приватних капитала, јер је интересна стопа код Управе Фондова знатно мања, него код других новчаних завода. Значи да је од пресудног утицаја онај други моменат: сигурност, коју Управа Фондова, као државна установа, даје својим улагачима. Разуме се да се овоме придружују и други моменти (филијале по унутрашњости и т. д.), али је несумњиво, да ће публика радије улагати свој новац онде, где јој је сигурност за улоге тако рећи апсолутна, него онде, где се сваки час говори о аферама и проневерама.

После ових проматрања, одговор на питање о томе: да ли треба основати поштанске штедионице и у Србији — није ни мало тежак. Потреба за њихово увођење очигледна је. Поштанске штедионице биле би раширене по целој земљи, пружале би и најсиромашнијем могућност да штеди, а стојећи под државном гаранцијом уливале би поверење и подстицале би народ на штедњу.

Још 1881. године, Вукашин Ј. Петровић (у Отаџбини“, св. 27.), предлагао је, да се у Србији оснују поштанске штедионице. „Трговински Гласник“¹ објавио је 1895. год. (бр. 226-240) један мало слободнији превод Елстерове брошуре о поштанским штедионицама. Преводилац је такође био за оснивање поштанских штедионица у Србији. У „Поштанско-Телеграфском Веснику“ објављено је такође неколико чланака у прилог поштанских штедионица.² Д-р Мих. В. Вујић у својим „Наче-

¹ „Трговински Гласник“ писао је више пута у корист поштанских штедионица.

² „Поштанске штедионице“ од П. Шевченка. Превод М. Недељковића. (П.-Т. В. год. II. 1890. Стр. 9.); „Поштанско-штедионичке касе у Француској“ (П.-Т. В. год. X. 1898. Стр. 349.); „Поштанске штедионице“ од Дан. (П.-Т. В. год. XII. 1900. Стр. 8.); „Поштанске штедионице у ваневропским земљама“ *ibid.* Стр. 31.); „Поштанске штедионице“ (*ibid.*) Стр. 39.

лима Народне Економије“ (књ. III. стр. 275.) мисли, да би и код нас поштанске штедионице сиротнијем свету добро дошле, а д-р М. Ђ. Милојевић у своме интересантном предавању о „Просветно-привредним приликама у Бугарској“,¹ говорећи о поштанским штедионицама у Бугарској, изјављује жељу, да и ми што пре створимо ову корисну установу.

Као што се види, у српској литератури, колико је нама познато, није се чуо ниједан глас против поштанских штедионица. Сви они, који су се тим питањем бавили, препоручивали су оснивање поштанских штедионица у Србији.² На жалост, Србија још не само да нема поштанских штедионица, него изгледа, да нико и не помишља озбиљно на њихово увођење.

Међутим, ако погледамо на огромне напретке, које су показале поштанске штедионице у свима земљама и ако узмемо у обзир велике користи, које поштанске штедионице доносе и појединцима и држави и целокупној народној привреди — онда о потреби оснивања поштанских штедионица у Србији не може бити сумње.

Колико су велики успех показале поштанске штедионице у Бугарској, где у главном владају исте економске прилике као и код нас, најбоље се види из ових података³:

године	број пошт. штедионица	број уложних књижица	уплате лева	чиста добит лева
1896.	74	8.186	1,352.693	—
1900.	128	12.327	6,246.605	5.855
1905.	174	24.956	18,032.022	339.153
1909.	223	27.041	28,132.547	490.279

Нема никаквих озбиљних разлога, који би се могли навести против оснивања поштанских штедионица у Србији. Напротив, у народу, где је свест о штедњи врло неразвијена, а

¹ „Словенски Југ“, год. 1910. бр. 48.

² Потребно је истаћи, да су наши поштари сасвим правилно схватили велики значај поштанских штедионица и заузимали се за њихово увођење. Дакле баш они, на које би имао да падне главни терет око штедионица заузимају се за њихово остварење. Ова повољна околност била би једна гаранција више за успех српских штедионица.

³ Отчетъ на Спестовната Каса за 1909 година. Софиа, 1910. Стр. 62—64.

услови за штедњу неповољни, и у времену, када државне финансије ради економског и војничког снажења земље морају да буду стављене пред најсмелије задатке, а напредак пољопривреде, индустрије и трговине захтева све нове и јефтиније капитале — онда у таквом народу и при таквим околностима, оснивање поштанских штедионица значи развијање штедње у народу, значи јачање државног кредита, стварање домаћег, српског капитала и подизање народног благостања!

САДРЖАЈ

	СТРАНА
I. Историја поштанских штедионица	3
II. Организација и функције	9
III. Значај поштанских штедионица	14
IV. Питање о поштанским штедионицама у Србији	24

